

בני ישראל מבקשים את המשכן

מדרש אגדה (בובר) שמות פרק כז¹

"ועשית את המזבח עצי שטים" (שמות כז א).² וכל ענין המנורה והשולחן והמזבח והקרשים והאוהל והיריעות וכל כלי המשכן מפני מה?³

אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, מלכי הגויים יש להם אוהל ושולחן ומנורה ומקטר קטורת, וכן הוא תכסיסי המלוכה, כי כל מלך צריך לכך. ואתה הוא מלכנו גואלינו מושיענו לא יהיה לפניך תכסיסי המלוכה, עד שיודע לכל באי העולם כי אתה הוא המלך?⁴

אמר להם: בני, אותם בשר ודם צריכים לכל זה, אבל אני איני צריך, כי אין לפני לא אכילה ולא שתייה, ואיני צריך מאור. ועבדי יוכיחו, כי השמש והירח מאירים לכל העולם ואני משפיע עליהם מאורי. ואני אשגיח עליכם לטובה בזכות אבותיכם.⁵

אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, אין אנחנו מבקשים את האבות, "כי אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יָדָענוּ וְיִשְׁרָאֵל לֹא יִכְיָרְנוּ אֶתָּה ה' אָבִינוּ גֹאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֹךְ" (ישעיהו סג טז).⁶

¹ שלא כדרכנו, נקח הפעם מדרש אחד ונתמקד בו. המדרש בנוי כדילוג בין העם והקב"ה וכך גם חלקנו אותו לפסקאות. המיוחד במדרש זה הוא כאמור בכותרת: בני ישראל הם שמבקשים מהקב"ה משכן. לפני חטא העגל כשיטת רמב"ן, אחרי חטא העגל כשיטת רש"י? נראה שמדרש קצר זה מבקש להציג את האפשרות שהציווי על המשכן לא בא מלמעלה, אלא דווקא מלמטה, מרצונם של בני האדם במקום של קדושה.

² מדרש זה הוא על הפסוק המצווה על עשיית מזבח העולה (מזבח הנחושת) בתחילת פרק כז בפרשתנו. מה יש במזבח, יותר משאר הכלים, שבהקשרו נדרש המדרש לכל עניין המשכן? האם הוא רואה במזבח את עיקר עבודת המשכן? האם משום שהמזבח קדם היסטורית לכל הכלים ומחזיר אותנו לספר בראשית, לנח ולאבות שבנו מצבות ומזבחות ונזכר גם בסוף פרשת יתרו לאחר מזבח האדמה? או שמא מסיבה ספרותית פשוטה. המזבח הוא הכלי האחרון המוזכר בפרשתנו ולפיכך דרכו מסוכמת מלאכת המשכן? (לאחריו יבוא מעשה חצר המשכן ובכך מסתיימת פרשת תרומה). כך נראה גם מלשון סיום המדרש, אלא ששם מדובר במזבח הזהב – מזבח הקטורת, שבכלל לא נזכר בפרשתנו ומופיע באופן חריג בפרשת תצוה כאילו הוא תוספת לכלי המשכן שפורטו בפרשת תרומה. ראו דברינו [מזבח הזהב – מזבח הקטורת](#). בין כך ובין כך, המדרש פותח במזבח הנחושת ומסיים במזבח הזהב והדבר אומר דרשני.

³ זה משפט הפתיחה של המדרש – הכותרת. רבים עוסקים בשאלה העקרונית של עצם הרעיון של בניית משכן והמחשבה שניתן להוריד את השכינה ולצמצמה בבניין אנושי מוגדר ותחום. ראש וראשון הוא המקרא עצמו בתפילת שלמה בחנוכת בית ראשון: "כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלףקו אף כי הבית הזה אשר בנית" (מלכים א ח כז), שמדרשים רבים נאמרו עליו (במדבר רבה יב ג ועוד) ואף אנו הקדשנו לו דף בשם [האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ](#) בפרשת תרומה. כאן נראה שהעיסוק הוא יותר "בפרטים". נבין איך שנבין את ירידת השכינה וצמצומה, את עצם הצורך במשכן כמרכז לעבודת ה', אך לשם מה נחוצים כל הכלים? שים אגב לב איזה כלי לא נזכר כאן – הארון. לארון יש מעמד מיוחד כמקום הלוחות ואח"כ ספר התורה ועד ימינו. הארון כנס אחר כבוד למשכן, אבל תמיד יש לו מעמד מיוחד. ראו דברינו [ארון קודם או משכן קודם](#) בפרשת ויקהל, [גלגוליו של הארון לאורך הדורות](#) בפרשת בהעלותך, וכמו כן [שני ארונות היו](#) בפרשת עקב.

⁴ המסר העיקרי במדרש זה הוא שהרצון והיוזמה לבניית המשכן (שנקרא גם מקדש בתחילת הפרשה) בא 'מלמטה', מהעם המבקש 'מקדש מלך'. רצון זה מגולם דווקא בפרטים, באותם 'חפצים' שהם תשמישו של כל מלך. יבואו כל 'תכסיסי מלוכה' אלה ויעידו על מלכותו של הקב"ה עד שיוודע הדבר לכל באי העולם, וממילא גם לעם ישראל עצמו שיבין שאין הוא זקוק למלך בשר ודם. אבל לא כך חשבה ההיסטוריה וגם חז"ל כשקבעו את סדר המצוות הבא: "שלוש מצוות נצטוו בני ישראל בכניסתן לארץ: למנות להם מלך, לבנות את בית הבחירה וכו'" (ספרי דברים סז). מלך בשר ודם הוא שיבנה את המקדש אשר יהיה סמל למלוכת מלך מלכי המלכים. וגם העם הוא שביקש משמואל: "עתה שִׁמָּה לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם" (שמואל א ח ח). הציפיה הייתה (אולי של הקב"ה, אולי של משה, אלא שהם שמים אותה בפי העם, שהמשכן ייבנה לפני מלך לבני ישראל ויסמל המלכה ישירה של הקב"ה על עם ישראל ללא מתווך מלך בשר ודם. אך המציאות הייתה שבית המקדש נבנה בידי מלך בשר ודם, לפי תכנית מדינית, עד שחשדו בשלמה שבנה וחנך אותו שקורא לעצמו מלך הכבוד (שמות רבה ח א).

⁵ תשובת הקב"ה לעם היא שאין צורך בכל זה. בבקשת העם יש לכאורה כוונה כנה וראויה לגדל את שם הקב"ה בעולם ולהרבות בטכסיסי מלוכה "עד שיוודע לכל באי העולם כי אתה הוא המלך". אבל הקב"ה אינו זקוק לכך ואל תשוו אותו עם מלכים בשר ודם. בין השיטין יש בתשובת הקב"ה אולי גם רמז שבקשת העם להקמת המשכן באה בשל הצורך שלהם בחסות, במישהו שישגיח עליהם. בלב פנימה, העם מבקש להוריד את המלך אליהם. יראו אומות העולם ומלכיהם את מלך ישראל האלהי וטכסיסי מלכותו וייראו. בנוסף, הקב"ה (הדרשן) מזכיר לעם את האבות שכבר קדמו והקריבו קורבנות לפני המשכן: יעקב אשר זובח זבחים "לאלהי אביו יצחק" ערב ירידתו למצרים (בראשית מו א), יצחק שנעקד ורואים את אפרו כאילו צבור ע"ג המזבח (בראשית רבה צד ה) ואברהם בברית בין הבתרים ושוב בעקידה עד שעמדו המלאכים וצווחו שם: "אין רצונו בירושלים ובבית המקדש" (בראשית רבה נו ח) – מעשה העקידה והקברת האיל בהר המוריה היו מספיקים. מוטיב שמחזק את מיקום מדרש זה על המזבח דווקא בשל הקשר לאבות. וכל ענין הקשר של האבות לבית המקדש טעון דיון נפרד.

⁶ העם מבקש לא להזכיר את האבות ולא להיות תלוי בהם, אלא לבנות קשר ישיר עם הקב"ה כמו שהאבות עשו בשעתם, אבל בדרכם שלהם. כך במקדש שמוזכר ביציאת מצרים, בשירת הים ("תביאמו ותעממו בהר נחלתך ... מקדש ה' כונו יידיך") שם אין שום אזכור לאבות. ראו רש"י על הפסוק: "אברהם לא ידענו – בצרת מצרים". וכך גם בגאולה לעתיד לבוא. ראו פסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה ל: "כיון שגלו ישראל מארצם אמר להם הקב"ה: במי אתם רוצים, באבותיכם הראשונים? שאעמיד אותם מקברו וילך בראשיכם? אם באברהם יצחק ויעקב, אם במשה ואהרן, אעמיד אותם מקברו וילך בראשיכם. אם בידוד ושלמה אתם רוצים, אעמיד אותם מקברו וילך בראשיכם. אמרו לו ישראל: ריבון של עולם, אין אנו רוצים באלו אלא בך, שנאמר: כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלינו מעולם שמך (ישעיהו סג טז), אמר להם הקב"ה: הואיל וכך אמרתם אני אעלה עמכם

אמר להם הקב"ה: אם כן, עשו מה שאתם חפצים. אלא עשו אותם כאשר אני מצווה אתכם.⁷ ובנוהג שבעולם אם יהא לאדם בן, כל זמן שהבן קטן אביו נותן דעתו עליו, לסוך אותו, לרחוץ אותו, להאכילו ולהשקותו ולטענו על כתפו עד שיגדל. וכיון שיגדל⁸ צריך להשרות את אביו בבית נאה, להתקין לו שולחן ומנורה. אף אתם הייתם במצרים קטנים, שנאמר: "כי נער ישראל ואוהבהו" (הושע יא א). הרחצתי אתכם במים, שנאמר: "וארחצך במים" (יחזקאל טז ט). האכלתי אתכם לחם ובשר, שנאמר: "בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע" (שמות טז ח). השקייתי אתכם מים, שנאמר: "עלי באר ענו לה" (במדבר כא יז). טענתי אתכם, שנאמר: "ואשא אתכם על כנפי נשרים" (שמות יט ד). עכשיו שעמדתן על פרקיכן, בנו לי בית, שנאמר: "ועשו לי מקדש" (שם כה ח), "ועשו מנורה", "ועשו שולחן", "ועשו מזבח מקטר קטורת".⁹

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: מומלץ לשוב ולקרוא מדרש זה אך הפעם לא 'במשקפיים' של דרשה או פרשנות בצמוד לפרשת השבוע, אלא בראייה של מדרש שנכתב שנים רבות לאחר חורבן המקדש ועוד שנים מרובות יותר מתום מלוכה בישראל. המדרש מבכה את אבדן שניהם, מתלבט בקשר שביניהם, ומעלה הרהורים קשים על שאירע בתולדות עם ישראל, לצד, אולי, גם תקוות לעתיד טוב יותר בה יחזרו הדברים ויתרחשו כפי שעלתה במחשבה תחילה.

בבלה שנאמר למענכם שלחתי בבלה (ישעיהו מג יד). וראו גם אבן עזרא ומצודת דוד על הפסוק "אברהם לא ידענו", מסכת שבת פט ע"ב ועוד. וכפי שאמרנו, כל הקשר עם האבות, בפרט בהקשר עם בית המקדש, דורש עיון מיוחד ונפרד.

⁷ הקב"ה משלים עם רצון העם. אם זה מה שאתם רוצים, משכן מפואר ומשוכלל בדומה לטכסיסי מלוכה של העמים אשר סביבותיכם, אולי דוגמת מה שראו במצרים, אז אני מסכים לכן, אבל בתנאים ופרטים: "ככל אשר אני מראה אותך". יש כאן השלמה לרעיון המקדש בסימטריה להשלמה עם המלוכה! ראו הפסוקים בפרשת המלך, דברים יז יד-יז: "וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבָתִי: שׁוֹם תִּשִׁים עָלַי מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ ... רַק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יֵשִׁיב אֶת הָעַם מִצְרַיִמָּה ... וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוֹר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד". נראה שמדרש זה, עד כאן לפחות, יכול לשמש סמך טוב לכל השיטות שהציווי על המשכן היה בדיעבד, בעקבות חטא העגל. ראו דברינו [אימתי נאמרה למשה הפרשה הזו – משכן קודם או עגל קודם](#) בפרשה זו. ראו גם דברינו [מזבח אדמה תעשה לי](#) בפרשת יתרו.

⁸ הבן

⁹ אז מה קבלנו בסוף? שגם אם הקב"ה מקבל את רצון העם שבא "מלמטה", הוא שם לו סייגים וגדרים. כלי המשכן: השולחן, המנורה וכו' מוכתבים "מלמעלה", ככתוב: "ככל אשר אני מראה אותך ... כתבניתם אשר הראת בהר". וגם המזבח שהעם לא כ"כ רצה, או לא הסתפק בו, יוגדר באופן ברור (כבר בסוף פרשת יתרו, עשייתו ושימושיו, מזבח אדמה או אבנים) ולא עוד אלא שיתווסף לו [מזבח הזהב, מזבח הקטורת](#), עליו הרחבנו בפרשת תצוה. מה שאולי מסביר את הפתיחה במזבח הנחושת והסיום במזבח הזהב ותשובה לשאלתנו בהערה 1 לעיל. אבל כל זה, רק אם עמדתם על פרקכם כנער ונערה שהגיעו לפרקם, היינו אם הגעתם לברגות רוחנית-דתית ואתם מבינים מה באמת הקב"ה רוצה מכם, כפי שאח"כ חוזרים ומתריעים הנביאים שוב ושוב; רק אחרי שאתם מבינים מה היא "הכוונה הראשונה" בכל עבודת ה', בלשונו של הרמב"ם (מורה הנבוכים חלק ג פרק לב). ובצד כל זה גם החובה הפשוטה של אדם שהגיע לפרקו (לברגות) להחזיר טובה למי שגמל לו טובה. מעין מצוות כיבוד אב ואם. רק בתנאים אלה – בנו לי בית.